

на важнага кампанента і адносіцца да фігур павелічэння аб'ёму выказвання. Сярод такіх фігур у «Сотнікаве» найбольш пашырана сінтаксічная анафара – паўтор у пачатку сказаў (ці прэдыкатыўных частак): *Тады трэба знайсці важкія факты, такія, каб зацікавіць паліцыю; бо калі тая вырашыць, што ўсё ясна, тады ўжо трымаць іх не стане. Тады ім канец* [2, с. 227].

Частым у аповесці выступае паўтор кампанентаў у канцы сказаў – эпіфара. Такая фігура мае месца пераважна ў няўласна-простай мове персанажаў для ўзмацнення сэнсавага выдзялення пэўнай словаформы: *Яму [Сотнікаву. – А. М.] рабілася надта дрэнна, але неяк трэба было трываць. Цяпер трэба было толькі адно: трываць* [2, с. 210].

Пашыраным у аповесці «Сотнікаў» з'яўляецца і анадыпложіс – экспрэсіўная фігура, у якой канец аднаго сказа паўтараецца ў пачатку другога. У аўтарскай мове дадзеная фігура дазваляе перадаць не толькі дынамічныя дзеянні персанажаў, звязаныя з пэўным аб'ектам, але і даць апісальную характарыстыку апошнім. Напрыклад: *Зразумейшы, што не памыляецца, Рыбак нападўгаласу вылаўяўся і амаў падбегам адолеў некалькі крокаў, пакуль збоч ад дарогі не ўбачыў плот. Плот быў на м'ясцы, хоць і паламаны, без верхніх жардзін; некалькі пар пахілых, перавязаных лязінаю калоў коса тырчала з зямлі* [2, с. 137–138].

Такім чынам, для мастацкага вырашэння задумы ў аповесці «Сотнікаў» Васіль Быкаў своеасабліва і часта ўключае канструкцыі з лексічным паўторам членаў сказа і простых сказаў. Такія паўторы служаць для перадачы іматэрыяльных семантычных і суб'ектыўна-мадальных значэнняў.

ЛІТАРАТУРА

1. Бугаёў, Д. Васіль Быкаў : нарыс жыцця і творчасці : для сярэд. і ст. шк. узросту / Д. Бугаёў. – Мінск : Нар.асвета, 1987. – 207 с.
2. Быкаў, В. Збор твораў : у 4-х т. / В. Быкаў. – Т. 2. Аповесці. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 447 с.

Мойскі А. Ч. (Мінск, Беларусь)

«БРОНЗАВЫ КРОК ЯГО ЧУНЫ СЯГОННЯ»: ЭКФРАСІСЫ ПЭЎНА ПАЗЭІІ МАКСІМА ТАНКА

Кантэкстуальнай працы па пазэіі Максіма Танка ўласціва інтэртэкстуальнасць, але яна праяўляецца не толькі дзякуючы запазычанням, перапрацоўкам і наследаванням. Падчас падарожжаў паэт анатоўваў уражанні ад скульптуры, архітэктуры і жывапісу іншых краін, у якіх праз міждысцыплінарныя сувязі раскрыліся дадатковыя сэнсы яго ўласнай пазэіі. У яго творчасці можна знайсці цэлы пласт «жывапісных», «архітэктурных» і «скульптурных» вершаў.

Даследаванні дзённікавых запісаў і твораў Максіма Танка паказала, што паэт павышаў у больш як траціна краінах свету, у тым ліку былых савецкіх рэспубліках. Геаграфія яго падарожжаў здзіўляе – Венгрыя, Балгарыя, ЗША, Чылі, Японія, Кітай, Францыя, Італія, Фінляндыя, Іспанія, Грэцыя і г.д.: «Усе адпачынкi, пагожыя дні ўсе / У жыццi размяняў на вандроўкi, паходы» [4, с. 64]; «Быў я ў Мядзелі, / быў я ў Мінску, / У Маскве, / у Парыжы, / Пекіне, / У сяброў і далёкіх і блізкіх» [4, с. 271].

Падчас наведвання Ленінграда Максіма Танка не мог не ўразіцца помнікамі архітэктуры і скульптуры паўночнай сталіцы Расіі: «Вось ён, горад, такі непаўторны ва ўсім, / Быццам пушкінскі верш, / Бела-мрамарны і ўрачысты, як гімн <...> // З медным коннікам я на ўзбярэжжы Навы / Углядаюся ўдалы» [3, с. 155]. Сапраўды, адна з візітак горада – помнік Пятру I, вядомы як Медны Вершнік дзякуючы аднай-

меннай паэме Аляксандра Пушкіна: «Я з вечара яго да раніцы шукаў, / Пад веснавым дажджом, паўночным ветрам рэзім, / І на ўзбярэжжы там, дзе медны конь скакаў, / І там, дзе палымнеў дарогай млечнай Неўскі <...> // І я вайшоў у дом, дзе жыў, тварыў паэт, / Дзе прагучэў яго калісьці верш астатні» [3, с. 190].

Сёння спраўднымі помнікамі з'яўляюцца дамы-музеі пісьменнікаў, і Максім Танк відавочна бываў у доме А. Пушкіна, а магчыма, і наведваў дачу на Каменным востраве (востраў у дэльеце Ньявы ў цэнтры Пецярбурга), дзе летам 1836 г. А. Пушкін стварыў апошні паэтычны цыкл.

У зборніку «На камні, жалезе і золаце» (1951) адразу некалькі твораў прысвечана вядомаму рускаму паэту. А вось падчас падарожжа ў Фінляндыю Максім Танк пачаў і ў доме Айнола мясцовага кампазітара Яна Сібеліуса (Юхана). Сёння Домам Сібеліуса прынята называць будынак у Лахці – гэта кангрэс-хол, які служыць яшчэ і канцэртнай залай на беразе возера, пабудаванай цалкам з дрэва, але ўжо пасля смерці не толькі Я. Сібеліуса, але і самога Максіма Танка. Дом Айнола названы ў гонар жонкі кампазітара, і ён знаходзіцца на беразе ракі Туусуланярві, куды сям'я пераехала, бо Хельсінкі не нагнелі кампазітара. І ўвогуле сёння многія будынкі і вуліцы ў Фінляндыі названы ў гонар Сібеліуса: «Не мінайце / Гасцінны дом / Сібеліуса Яна, / Калі вы хочаце пачуць / Яго Суомі» [6, с. 91].

У радках танкаўскай паэзіі адчуваецца шмагузроўненасць – літаратуразнаўчая, гістарычная, мастацтвазнаўчая: «Там вась – плошча, / Дзе Петэфі голас гучэў / І дзе бронзавы крок яго / Чутны сягоння» [2, с. 245]. Шандар Петэфі (Пецэфі) быў рэвалюцыянерам і спраўды ў 1848 – 1849 гг. на плошчы ў Пешце ён чытаў сваю «Нацыянальную песню» («Я сэрцам і душою твоей, / Мая краіна! / Бо прысягнуў табе адной / Любоўю сына» [1, с. 17]), а нагнелі яе студэнты рушылі ў Буду, каб падняць паўстанне супраць дэспатызму аўстрыйскіх Габсбургаў, супраць цензуры, за незалежнасць, дэмакратызацыю літаратуры і г.д. Сёння ў сталіцы Венгрыі ёсць бронзавы помнік Аляксандру Петравічу (сাপраўднае імя паэта).

Ёсць у Максіма Танка прысвечаныя героям Другой сусветнай вайны, якія былі ўшанаваныя помнікамі ў розных вызваленых ад фашыстаў гарадах: «Хто сказаў, што варажы снарад / Змог жыццё абарваць назаўсёды? / Гляньце! Тут, дзе квітнеючы сад / Азарыла зарю усходу, – / Ён стаіць, не самкнуўшы навек, / На сталёвай на башні КВ» [3, с. 269]. Гэта згадка пра помнік ваеначальніку і двойчы Герою Савецкага Саюза, генералу Івану Чарняхоўскаму, які загінуў у лютым 1945 г. у горадзе Мельзаку (цяпер – Пененжна ў Польшчы) і быў пахаваны ў Вільнюсе. Помнік яму быў перанесены ў пачатку 1990-х у Варонеж на Плошчу яго імя ў сувязі з дэмантажом у літоўскай сталіцы.

Падобная гісторыя і з маўзалеям кіраўніка Балгарыі Георгія Дзімітрава, пабудаваным у 1949 г. У 1990 г., паводле афіцыйнай версіі, па просьбе родзічаў і Дзімітрава перазахавалі, а ў 1992 г. маўзалеі знеслі. Згадка пра яго захавалася ў вершы Максіма Танка: «На плошчы, у сталіцы Сафіі, / Стаіць, як скала, маўзалеі. / Вышэй ён за крутыя, / За грані Балканаў вышэй» [4, с. 220].

Апісанні мемарыялаў часта сустракаюцца ў паэзіі Максіма Танка: «Сяброў прыгадаем сваіх, / Што развіталіся з сонцам <...> / Як са Сцяны І таму нараў, / Зноў выступаюць і зноў» [6, с. 54–55]. Гэты верш «Часта ў бядзяднай гамоні...» (1974) апавядае не толькі пра ўласных сяброў, але і пра сяброў Парыжскай камуны, якіх версальскія войскі расстралялі на могілках Пер-Лашэз 28 мая 1871 г. Скульптар А. Баргалема ўсталяваў барэльеф, які называецца Сцяна камунараў, яго і згадвае беларускі паэт.

У дзённікавых запісах Максіма Танка можна знайсці і цудоўныя апісанні архітэктуры гарадоў, у якіх ён бываў: «Я ўпершыню бачыў такія светлыя, шырокія, толькі што збудаваныя новымі гмахамі вуліцы. Гдыня, як вядома, была самым маладым партывым горадам Польшчы, пабудаваным за апошнія 10–15 год на месцы невялічкага

рыбацкага пасёлка. І, можа, таму ўсе гэтыя новыя дамы, партывыя краны і мачты караблёў мне здаліся дэкарацыямі да нейкага спектакля, у якім і мы ўдзельнічаем, хоць не знаем ні сваіх роляў, ні таго, чым ён закончыцца» [10, с. 281]. Аднак і яго паэзію можна назваць урбаністычнай, бо ў шэрагу твораў апісваюцца не толькі скульптуры Мінска і іншых гарадоў, але і іх архітэктура таксама, як у наступных апісаннях Масквы і Таліна адпаведна: «У фая Палаца з'ездаў, / Што, крышталею запалаўшы, / Адбівае ў сабе званне / Зор крамлёўскіх, купалоў» [5, с. 70], «Здалёк перад намі заззялі на міг / Святочныя свечы граніту – / Чырвоныя вежы: і Карлегерыг / І грузная Пакс Маргарыта» [3, с. 82]. У вершы «Свята ў Таліне» (1945) згадваюцца вежы талінскай гарадской сцяны. З Грузнай Маргарытай (25 м у дыяметры і 20 м у вышыню) звязана эстонская легенда пра Германа і Маргарыту, што з боем курантаў апоўначы павінны былі раставацца, але аднойчы не паспелі і ператварыліся ў вежы ў розных кутах старога Таліна. Там з архітэктурнымі нататкамі аўтар робіць намёкі на біяграфію паэтаў, якія жывілі ў гэтых гарадах: «Фларэнцыю наведваць / Прайсці паўз Стары мост, / Што, як каханыя рукі / Ці аркаю санет, / Два полымі злучае, / Пакінуць сэрца тут / На плошчы С'чэьры, / Хвіліну пастаяць / Прад несмяротным Дантэ. / Бо кожны камень тут / Яго радом плае» [4, с. 151]. Паэзія Максіма Танка, нягледзячы на аналітычны характар, заўсёды падтэксці і арыгінальную вобразнасць выкладання. Чытач нібы выпраўляецца ў вандроўку па мастацкім свеце розных аўтараў, а паэзія Максіма Танка выступае новым Вергіліем.

«Кывапільныя» экфрасісы Максіма Танка робяць сапраўдную экскурсію па найбольшых музеях свету і знаёмяць чытача з гісторыяй напісання карцін, раскрываюць таемніцы мастака, асабліваці яго стылю, адметнае ўспрыманне твора сусветнага мастацтва. Дадаткова з дапамогай экфрасісаў адкрываецца светапогляд самога паэта, «бо дзе наяве ты сустрэнеш столькі жывых Калумбаў, Дон Кіхотаў, матак боскіх, махаў Гоі, эльгрэкаўскіх Пікаса» [4, с. 248.].

Максім Танк па-свойму ўспрымае не толькі твор жывапісу, але і свет у цэлым. Дзякуючы яму ў карцінах можна знайсці нюансы і дэталі, на якія раней не звярталася ўвага, і такім чынам з'яўляецца эфект першаадкрывальніцтва. Так, у вершы «Перад Чурлэнісам» (1979) паэт падкрэслівае як у мазках і колерах карцін літоўскага мастака раскрываецца касмічная прастора і ўся сутнасць быцця чалавецтва, якую і богу не намалюваць: «Вось паспрабаваў бы Сусвет ён стварыць / З адных толькі гукаў і фарбаў зары, // Як гэта патрапіў Чурлэніс» [6, с. 199].

Сёння многія мастацтвазнаўцы вяртаюць Беларусі імёны забытых мастакоў, бо карціны многіх ураджэнцаў нашай краіны даўно папулярныя за мяжой, іх з гонарам лічаць польскімі, рускімі, літоўскімі і інш. Максім Танк захапляўся іх творамі яшчэ ў савецкі час: «І вее ў твар вятрамі слотнымі, / Бы з казанай «Балады» Русчыца» [7, с. 83]. Так, у 1945 г. паэт паспрабаваў перадаць пачуцці ад вобразаў з карціны Фердынанда Русчыца, які быў родам з Ашмяншчыны.

У экфрасісах беларускага творцы рэпрэзентуецца цікавая філасофія людзей працы, іх нялёгкага лёсу, пакут дзеля лепшай будучыні праз праяўленне характару, сілы волі і змагарскага інстынкту. Такой уяўляецца карціна Ільі Рэпіна «Бурлакі на Волзе», якую Максім Танк верагодна бачыў пры чарговым наведванні Пецярбурга і яго Дзяржаўнага Рускага музея, дзе захоўваецца твор: «Гурбы хмар, быццам «Бурлакі» Рэпіна, / Цягнуць грузныя баржы з дажджом. // Я гляджу і гляджу са спагадаю, / Як нялёгі ім гэты цяжар. / І не знаю: ці дождж гэта падае, / Ці краплісты іх пот мне на твар» [6, с. 51]. Максім Танк здолеў паказаць рэалістычна вобразы бурлакоў, іх нялёгкаю працу праз цудоўнае параўнанне з дажджлівымі хмарами.

Паэт звяртаў увагу не толькі на творы блізкіх аўтараў, землякоў, але і на заходніх класікаў сусветнай культуры, і ў яго вершах адчуваецца прачытанне ўзораў маста-

цтва з беларускім менталітэтам. Пры гэтым энцыклапедычная дасведчанасць дазваляе Максіму Танку быць аб'ектыўным і ствараць цікавыя, неардынарныя і багатыя паэтычныя вобразы. Гэта феномен, бо праз літаратурную інтэрпрэтацыю аўтар яшчэ займаецца і самапазнаннем, і праблемамі вызначэння месца беларускай культуры ў сусветным цывілізацыйным працэсе.

ЛІТАРАТУРА

1. Петэфі, Ш. Выбраная паэзія / Ш. Петэфі; пер. з венгер. – Мінск : Выдавец Зміцер Колас, 2017. – 88 с.
2. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 1 : Вершы (1930–1939). – 2006. – 374 с.
3. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 2 : Вершы (1939–1954). – 2006. – 566 с.
4. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 3 : Вершы (1954–1964). – 2007. – 447 с.
5. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 4 : Вершы (1964–1972). – 2007. – 984 с.
6. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 5 : Вершы (1972–1982). – 2008. – 444 с.
7. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 6 : Вершы (1983–1995). – 2009. – 54 с.
8. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 9 : Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959). – 2009. – 592 с.

Мотрэнка Т. А. (Мінск, Беларусь)

АНТЫРЫМЫ АНДРЭЯ ХАДАНОВІЧА ПРАЗ ПРЫЗМУ ПОСТМАДЭРНІСЦКАЙ ЭСТЭТЫКІ

Андрэй Хадановіч ў актуальным літаратурным дыскурсе мае трывалую рэпутацыю наватара, у творчасці якога імя месца стэрэатыпам, авольнае абыходжанне з літаратурнымі канонамі, у тым ліку жанравымі, стала дамінантнай прыкметай стылю паэта. Пры гэтым аўтар не толькі адыфікуе формы, вядомыя айчыннаму мастацтву слова, прышчапляе на беларускую глебу жанравыя адзінкі іншых нацыянальных літаратур, але і стварае ўласныя. Творы новай паэтычнай формы А. Хадановіча склалі цыкл пад эпітажнай назвай «Good morning! і іншыя антырымы», які ў кампазіцыйным плане з'яўляецца і па-сапраўднаму ірыгальнай літаратурнай з'явай з уласцівымі ёй рысамі постмадэрнісцкай эстэтыкі.

Антырым уяўляе сабой паэтычную мініяцюру, якая складаецца з загалова і трох словаў, аб'яднаных злучным пачаткам, запісаных у слупок. Адступленні ад усталяванай структуры вымагаюцца выкарыстаннем службовых часцін мовы. Фактычна антырымы з'яўляюцца сабой трохрадковыя таўтаграмы, у якіх у кожным слове паўтараюцца першыя гукі, тры, а то і больш літар («Паўза // паўзь мяне / паўзе / паўзмрок» [5, с. 138]). Аднак аўтарскае вызначэнне формы больш дакладна адлюстроўвае яе сутнасць. Як заўважыў В. Жыбуль, «калі звычайны (традыцыйны) верш заснаваны на рыфме – гукавым паўторы заключных частак вершаванага радка (у сілабіцы) ці рытмараду (у сілаба-тоніцы), то антырым, наадварот, характарызуецца паўторам пачатковых частак вершаваных радкоў» [2]. З дапамогай таўтаграматычнасці не толькі ствараецца так званы эффект адваротнай рыфмаванасці вершарадоў, але і адметны рытма-інтанацыйны малюнак верша.